

О.І. ЛАДИГА

ВІЙСЬКОВО-СТРАТЕГІЧНІ ПЛАНИ СРСР НА ЧОРНОМУ МОРІ У 1940-42 РР. ТА ІТАЛІЙСЬКИЙ КОРОЛІВСЬКИЙ ФЛОТ

Стаття містить матеріали, підготовлені на основі нових наукових розробок, а також архівних джерел. Присвячена проблемам участі армій європейських союзників Німеччини у війні проти СРСР.

Ключові слова: *військово-стратегічні плани, Італія, СРСР, війна, флот.*

Актуальність вибраної теми обумовлена, перш за все, її щонайтіснішим взаємозв'язком з історією Великої Вітчизняної війни 1941-1945 рр. Тому вивчення тих уявлень про війну, якими керувалися радянські лідери, визначаючи зміст і напрям будівництва збройних сил, може допомогти нам глибше зрозуміти історію Вітчизняної війни. Зрозуміти причини як поразок РККА влітку-восени 1941 р., так і кінцевої перемоги СРСР у війні всупереч, здавалося б, катастрофічним поразкам.

Вивчення заявленої теми важливе і для розуміння самого феномену війни як такого, особливостей виникнення і розвитку воєн. Місце, яке займає війна в людській культурі (у широкому розумінні цього слова), важко переоцінити. Проте війни не спалахують раптово. У якомусь сенсі вони є лише завершенням часто досить тривалих і складних процесів. Навіть, якщо держава і не планує в осяжній перспективі вести якусь конкретну війну з одним зі своїх сусідів, будівництво збройних сил все одно проводиться, виходячи з припущень про те, як саме їх належить використовувати. Передісторія й історія Війни 1941-1945 рр. якраз і являють собою приклад того, як розвиваються подібні процеси і до яких результатів вони призводять.

У розвитку історіографії за темою пропонованої статті можна виділити декілька етапів. Зупинимося на кожному з них докладніше.

Хула есть очень убойная вещь: напасть можно с помощью одного слова, а для защиты нужны целые страницы.

(Ж.-Ж. Руссо)

Перший етап тривав приблизно до кінця 1950-х рр. В цей час глибоке і неупереджене вивчення таких проблем, як історія й передісторія Великої Вітчизняної війни, було ще практично неможливе. Сильний ідеологічний диктат укупі з практично повною відсутністю доступу до архівних джерел став причиною того, що основні роботи вказаного періоду, присвячені минулій війні, відносяться швидше до політичної публіцистики, ніж до наукових творів і не представляють серйозної пізнавальної цінності.

Другий етап в осмисленні історії передвоєнного періоду почався в кінці 1950-х рр. Проголошений в країні курс на десталінізацію сприяв пом'якшенню ідеологічного диктату; як наслідок, покращала і ситуація з доступом до джерел.

На межі 1950-х – 1960-х рр. була розроблена офіційна концепція початку минулої війни, яка значною мірою зберігає свої позиції до сих пір. Вона була досить детально викладена в багатотомній колективній монографії «Історія Великої Вітчизняної війни Радянського Союзу». Згідно цієї концепції, СРСР не збирався ні на кого нападати, і це чудово розуміли керівники нацистської Німеччини, що підтверджується німецькими джерелами. Отже, міркування про «превентивний» характер нападу Третього рейху на Радянський Союз абсолютно безпідставні [1].

Із спеціальних досліджень доперебудовного часу можна назвати статтю М.А. Ломова

«Радянська військова доктрина» [2]. У роботі міститься огляд основних проблем, пов'язаних з розробкою військової доктрини, і попутно зачіпається питання про радянську військову доктрину міжвійськового періоду. Проте ця проблематика розробляється лише в найбільш загальному вигляді, і її глибше вивчення, мабуть, не розглядається автором як наукова проблема.

Події передвоєнного періоду набагато активніше почали вивчатися в кінці 1980-х рр., вже в період «перебудови», що дозволяє говорити про початок третього етапу в розвитку історіографії. Його особливістю став початок радикального переосмислення радянської історії. Цьому сприяло і розсекречення документів сталінської епохи.

Принципово інша ситуація склалася в пострадянський час, що дозволяє говорити про початок нового, четвертого, етапу в розвитку історіографії, що продовжується й понині. Його особливості визначаються двома основними обставинами. По-перше, в 1990-ті рр. продовжився процес розсекречення архівних документів, що прийняв настільки серйозні масштаби, що вже зараз можна говорити, по суті, про формування абсолютно нової джерельної бази для досліджень передвоєнного періоду. В якості прикладу можна навести розсекречення більшої частини документів у фондах Наркомату оборони і Комітету оборони, надання дослідникам вільного доступу до особистих фондів радянських «вождів» в Російському державному архіві соціально-політичної історії (колишній Центральний партійний архів), публікацію колосального масиву документів передвоєнної епохи, включаючи радянські стратегічні плани 1938-1941 рр. Оновився також корпус мемуарної літератури, який поповнився новими виданнями ряду творів, доповненими по початкових рукописах шляхом відновлення фрагментів тексту, вирізаних свого часу у цензурою, а також спогадами, які не допускалися до публікації за радянських часів. Другою особливістю сучасної історіографічної ситуації став злам колишніх концептуальних підходів до вивчення передісторії минулої війни, яка привела до виникнення в історіографії декількох конкуруючих напрямів. Початком цьому процесу стала так звана «незапланована дискусія» серед істориків,

спровокована публікацією в Росії книг шпигуна В. Резуна-Суворова.

За першими публікаціями книг Суворова послідувала вражаюча кількість критичних робіт, як чисто публіцистичного характеру, так і цілком наукових, з розбором численних неточностей, які містяться у «Криголамі» і «Дні „М“». Навряд чи слід зараз спеціально аналізувати ці публікації, оскільки це вже багато разів робилося раніше [3].

«Офіційна» російська історіографія в нових умовах залишилася на традиціоналістських позиціях, намагаючись по можливості відмежуватися від спроб низки дослідників переосмислити історію Великої Вітчизняної війни і підходи до її вивчення. Цей напрям до сих пір залишається вельми впливовим і досить продуктивним, підтвердженням чому слугують численні роботи його представників, зокрема монографії узагальнюючого характеру – не тільки авторські [4], але й колективні [5].

Опонентами «традиціоналістської» історіографії ось вже багато років виступають численні автори, які спробували, і небезуспішно, подолати підходи, які захищаються представниками офіційних концепцій. Наприклад, ще у 1992 р. у «Військово-історичному журналі» була опублікована стаття В.М. Кісельова «Уперті факти початку війни» [6].

Безумовно, новаторською в цьому відношенні є дисертація В.А. Арцибашева, присвячена уявленню командного складу РККА про початковий період майбутньої війни [7]. У роботі детально відстежується еволюція уявлень про початковий період війни упродовж всього міжвоєнного двадцятиріччя. У якості об'єкту дослідження виступає командний склад Червоної армії. Хоча використовувані в роботі джерела виникли, в основному, в ході діяльності старшого і вищого комскладу, таку документальну базу, в принципі, можна визнати цілком репрезентативною.

Слід відзначити також статтю Н.Ю. Кулешової, присвячену виникненню й еволюції радянської воєнної доктрини у передвоєнний період [8]. Стаття містить короткий огляд різних аспектів проблеми і може служити відправною точкою для подальших досліджень у цьому напрямі. У колективній монографії

«Вітчизняна воєнна доктрина (у історичному вимірі)», підготовленою Інститутом воєнної історії [9], також міститься розділ, присвячений військово-доктринальним установкам радянського керівництва 1920-х – 1930-х рр., проте його обмежений обсяг, на жаль, не дозволив авторам розглянути це питання досить детально.

Серед сучасних російських досліджень слід також відмітити роботу воєнного історика О.Б. Широкограда «Італія. Ворог поневолі» (2010 р.), в якій показано причини того, чому за останні 300 років, «...не маючи реальних підстав для конфліктів, наші народи з різних причин п'ять разів схрещували зброю» [10, с.2].

Огляд історіографії дозволяє говорити про те, що дослідження того, як діяльність італійського королівського флоту у 1940 – 41 рр. вплинула на військово-стратегічні плани СРСР, відсутні.

Отже, не дивлячись на продовження дії договору 1933 р., італійські політики і журналісти систематично дозволяли собі грубі антирадянські випадки. З цього приводу тимчасовий повірений СРСР у Королівстві Італія Л.Б. Гельфонд телеграфував до Москви: «Політичний директор МЗС Буті, якого бачив сьогодні, висловлював приватно співчуття з приводу недалекоглядності Італії у радянському питанні. Буті загалом не заперечував, що посилені антибільшовицька агітація і підкреслення розбіжностей з Берліном відносно радянського питання використовуються Римом як прикриття антинімецьких та профранко-англійських маневрів. Буті вважає, що в цій останній частині Італія проявляє небезпечну поспішність. Жодних шансів на мир у Європі, не дивлячись на всі зусилля Риму і Ватикану, зараз немає. Італо-німецькі відносини погіршуються. Лондон також належної довіри до Риму не має. У радянському питанні Італія зайшла далі за Англію, що може бути для неї не вигідним та шкідливим» [11].

25 червня 1940 р. відбулася бесіда наркома закордонних справ В.М. Молотова з італійським послом А. Россо. Молотов сказав, що радянський уряд бажає підписання «міцної угоди Італії та СРСР». «На думку СРСР, – продовжував нарком, – війна навряд чи закінчиться раніше зими цього року, якщо взагалі вона закінчиться цього року. У зв'язку з

цим стукатимуть у двері всі невирішені питання, вимагаючи свого вирішення тим чи іншим шляхом... Основні претензії СРСР відносно Румунії відомі. СРСР хотів би отримати від Румунії те, що по праву належить йому, без застосування сили, але останнє стане неминучим, якщо Румунія буде принциповою. Що стосується інших районів Румунії, то СРСР враховує інтереси Італії і Німеччини і готовий домовитися з ними з цього питання.

Туреччина викликає недовіру, зважаючи на проявлене нею недружнє ставлення до СРСР (і не тільки до СРСР) у зв'язку з підписанням нею пакту з Англією. Недовіра ця посилюється, зважаючи на прагнення Туреччини диктувати Радянському Союзу свої умови на Чорному морі шляхом одноосібного господарювання у протоках, а також зважаючи на засвоєну нею практику загрожувати Радянському Союзу в районах південніше і на південний схід від Батумі. Що стосується інших районів Туреччини, то СРСР враховує інтереси Італії, а отже, й інтереси Німеччини, і готовий домовитися з ними з цього питання.

Що стосується Середземного моря, то СРСР вважає цілком справедливим, щоб Італія мала провідне положення у цьому морі. При цьому СРСР сподівається, що Італія врахує інтереси СРСР як головної чорноморської держави» [12, с.52].

24 липня 1940 р. повпред М.В. Горелкін був прийнятий Муссоліні. Як пізніше повпред записав у щоденнику: «Він зустрів мене коло дверей свого величезного кабінету. Під час бесіди Муссоліні був люб'язний і після закінчення аудієнції провів мене до дверей кабінету.

На самому початку бесіди Муссоліні сказав, що він сподівається, що моє перебування у Римі сприятиме розвитку італо-радянських відносин». Горелкін сказав, що «Радянський Союз зовсім не є захисником англійського та французького панування, яке існувало до останнього часу, в Європі. Панівному положенню цих країн приходить кінець. Відповідно посилюється на міжнародній арені голос СРСР, Італії та Німеччини.

Муссоліні підкреслив, що Італійський уряд розглядає існуючі відносини як тривалі і такі, що мусять розвиватися шляхом їх подальшої нормалізації та поліпшення.

Стосовно Бессарабії, Муссоліні відзначив, що він цілком розуміє Радянський уряд, коли він зажадав повернення того, що СРСР повинно належати по праву. Потім він заявив, що таке ж доброзичливе ставлення Італії існує і щодо питання по Прибалтиці, повторивши, що до Радянського Союзу повертається те, що йому належало раніше, і що Італійський уряд вважає це цілком справедливим. У зв'язку з цим Муссоліні додав, що він заявив міністрам [послам] Прибалтійських країн про незацікавленість Італійського уряду в Прибалтійському питанні.

Муссоліні підкреслив, що зараз у трьох країн: СРСР, Італії та Німеччині, не дивлячись на відмінність внутрішніх режимів, є одне загальне завдання – це боротьба проти плутократії, проти експлуататорів і паліїв війни на Заході».

Зрозуміло, дипломати зобов'язані приховувати щирі наміри своїх країн. Але що ж думали наші військові про Італію? Ось, наприклад, «Записка наркома оборони СРСР і начальника Генштабу Червоної Армії до ЦК ВКП(б) І.В. Сталіну і В.М. Молотову про основи стратегічного розгортання збройних сил СРСР на Заході і на Сході на 1940 і 1941 роки». Записка мала гриф «Цілком таємно. Особливої важливості». У ній говорилося: «Радянському Союзу необхідно бути готовим до боротьби на два фронти: на Заході проти Німеччини підтриманої Італією, Фінляндією та Румунією, а можливо, й Туреччиною, і на Сході – проти Японії як відкритого супротивника, або супротивника, що займає позицію збройного нейтралітету, який завжди може перейти у відкрите зіткнення».

Далі йшла доповідна записка про збройні сили вірогідних супротивників: Німеччини, Фінляндії, Румунії, Угорщини та Японії. Італії у цьому списку немає. Далі йдуть вірогідні плани вірогідних супротивників (тавтологія автора «Записки...»), і знову ж таки про дії Італії не сказано ні слова. А от у розділі «Найбільш вірогідні дії морських флотів супротивників» особливо цінною є фраза: «Італійський флот свої основні дії матиме у Чорному морі» [12, с.184] і все!

У розділі V розписані завдання радянських військ, а також поставлено завдання Чорноморському флоту:

а) постановкою мінних полів, діями підводних човнів і авіації ускладнити прохід ворожому флоту в Чорне море;

б) активними діями Чорноморського флоту знищити флот супротивника, який прорвався у Чорне море;

в) активно обороняти наші береги від надводного флоту вірогідних супротивників, які прорвуться у Чорне море;

г) не допустити висадки десантів на Чорноморське узбережжя в Криму та на Кавказі;

д) активними діями і перш за все авіації, постановкою мін з повітря вести постійну боротьбу з морськими флотами супротивника і особливо у Мармуровому морі;

е) забезпечувати з моря фланг Південно-західного фронту;

ж) у разі виступу Румунії знищити румунський флот і перервати її морські шляхи.

У разі виступу Туреччини, нанести поразки її флоту, перервати тут її морські шляхи, зруйнувати гавань Трапезонд».

Тут, як бачимо, Італія навіть не згадується.

Дивимось наступну записку, вже від 18 вересня 1940 р. Там читаємо: «Як вказано вище – Італія і Туреччина не вважаються прямими супротивниками і в таблицю не включені» [12, с.238].

На наступній сторінці знову перл: «Італійський флот свої основні дії вестиме на Чорному морі» [12, с.239]. І ніяких коментарів! Мовляв, Середземне море стане другорядним театром для королівського флоту.

А ось Директива № 21 Верховного командування Збройними Силами Німеччини («Операція «Барбаросса»), датована 18 грудня 1940 р. У чому суть операції – зараз відомо всім. Нам важливо, чого там немає! А там немає навіть згадки про Італію і її збройні сили. А у розділі «Військово-морський флот» говорить лише про німецький флот на Балтиці, Чорне ж море взагалі не згадується як театр військових дій.

А потім йде «Записка начальника штабу КОВО [13] за рішенням військової ради Південно-західного фронту за планом розгортання на 1941 рік». Дата записки невідома, приблизно кінець листопада – грудень 1940 р. Там вже з'являється

конкретика: «Крім того, на театрі військових дій ПЗФ слід враховувати:

- італійських – 10 – 15 піхотних дивізій, 1 – 2 танкових дивізії, 2000–3000 літаків...

Всього проти ПЗФ у початковий період війни можуть діяти:

- піхотних дивізій: німецьких 90–100, італійських 10–15, румунських 20–25, угорських 15–20, а всього 135–160 піхотних дивізій.

- танкових з'єднань: німецьких 8–10, італійських 1–2, румунських – 2 бригади; всього 14 з'єднань;

- літаків: німецьких до 10 тисяч, італійських 2–3 тис., румунських і угорських, – 2–3 тисяч; всього 14–16 тисяч» [12, с.485].

У записці ВПС Південно-західному фронту поставлено завдання: «спільно з морською авіацією і флотом знищують військово-морський флот супротивника у Чорному морі і не допускають висадки морських десантів» [12, с.493].

А ось витяг з «Плану Генштабу Червоної Армії про стратегічне розгортання збройних сил Радянського Союзу на Заході і Сході» від 11 березня 1941 р. Там детально перераховані збройні сили вірогідних супротивників: Німеччини, Фінляндії, Румунії, Угорщини і Японії, а італійців знову немає. Зате знову хтось вніс безглузду фразу: «Італійський флот прагнути свої основні дії перенести на Чорне море» [12, с.744].

А зараз подивимося німецький документ від 5 червня 1941 р. «Директива ОКВ з розрахунком часу до плану операції "Барбаросса"». І там немає ні слова ні про Італію, ні про Чорне море.

Які висновки напрашуються з цих і багатьох інших документів? По-перше, Гітлер ні під яким виглядом не хотів участі італійців у Східному поході. Взагалі він повідомив дуче про план «Барбаросса» лише 21 червня 1941 р. [14, с.44]. У ньому фюрер не пропонував Муссоліні участь у війні з СРСР, а всі завдання, поставлені Гітлером Італії, стосувалися Африки, Франції і дій королівських ВМС на Середземному морі.

Радянські генерали теж вважали вторгнення італійських військ у кордони СРСР вельми малоімовірними. Насправді, Фінляндія претендувала на Кольський півострів, Карелію, частини Архангельської,

Вологодської та Ленінградської областей. Угорщина зазіхала на Львівську область, Румунія претендувала на всю південну частину УРСР, включаючи Одесу. Про апетити Німеччини та Японії і говорити не слід. Італії ж явно нічого не світило під час розподілу «радянського пирога». У результаті в більшості радянських планів відбиття агресії вірогідного супротивника Італія просто не фігурувала.

Зовсім інакше дивилися на Італію радянські адмірали. Протягом двох десятиріч років червоні військові моряки відпрацьовували один і той же сценарій війни на морі. Британський флот входить на Балтику та Чорне море і атакує радянські головні військово-морські бази – Кронштадт і Севастополь. Відповідно, японський флот йде до Владивостока.

Першими «морських ворогів» зустрічають авіація і легкі сили флоту – торпедні катери і підводні човни. Потім ворогові доводиться прориватися через радянські мінні кордони під вогнем берегової артилерії. І лише після того, як противник зазнає великих втрат, у бій вступають радянські лінкори, крейсера та есмінці і добивають супротивника.

Почав би так діяти Гранд флот у 1920-і роки – питання дискусійне. На думку воєнного історика О.Б. Широкограда, «...плани радянських военморів були безглуздими. Але після червня 1940 р. варіант нападу британського флоту на СРСР не можна було розглядати навіть теоретично. Що ж робити нашим адміралам? Як жити за відсутності вірогідного супротивника? Ну, на Тихоокеанському флоті все було нормально старий супостат залишився в наявності. На Балтиці вирішили, що замість англійського на Кронштадт піде німецький флот. Нарешті Чорноморському флоту, не мудруючи лукаво, теж знайшли гідного супостата – італійський королівський флот...» [10, с.216].

А ось про те, чи пропустять турки італійців, де базуватиметься королівський флот і, взагалі, що йому робити на Чорному морі, радянські адмірали і не замислювалися.

На нашу думку, радянських адміралів ввела в оману пропаганда італійської військової могутності. Наприклад, більша частина світових авіаційних рекордів

належала Італії, а найбільш швидкохідні в світі крейсера й есмінці були в італійському флоті. До червня 1940 р. італійський флот мав у своєму складі два сучасні лінкори «Літторіо» і «Вітторіо Венето» (повна водотоннажність 45 тис. тон, головний калібр – дев'ять 380/50 мм/клб гармат); а також чотири лінкори часів Першої світової війни, які пройшли модернізацію у 1930-х рр. Їх повна водотоннажність складала 29 тис. т., а озброєння: десять 320/43,8 мм/клб гармат. Крім того, італійські ВМС мали 8 важких і 12 легких крейсерів, 70 підводних човнів і сотні інших кораблів.

Але існували ще вагоміші **контраргументи**, про які не могло не знати радянське керівництво. Італійці дійсно мали першокласні бойові кораблі і літаки, але вони... не вмiли воювати (не мали постійного бойового досвіду та військових традицій, як наприклад Британський флот).

12 листопада 1940 р. застарілі англійські біплани «Суодфіш» торпедували у порту Торонто італійські лінкори «Літторіо», «Андреа Доріа» і «Конте де Кавур», причому останній італійці не зуміли ввести в дію до самого кінця війни. А у березні 1941 р. у битві біля мису Матапан англійці потопили новітні крейсери «Зорі», «Пола» і «Фіуме», а лінкор «Вітторіо Венето» був серйозно пошкоджений і ледве дотягнув до берега. Модернізація ж старого лінкора «Андреа Доріа» ще не була закінчена.

До 22 червня 1941 р. загинули старий важкий крейсер «Сан Джорджіо», легкі крейсера «Армандо Діас» і «Бартоломео Колеоні». Було втрачено двадцять есмінців, яких так не вистачало для забезпечення перевезень до Північної Африки. З 70 підводних човнів до 22 червня 1941 р. англійці потопили 19, а ще 15 діяли в Атлантиці.

У результаті до червня 1941 р. італійський флот насилу втримував свої комунікації з Лівією. Справа дійшла до обстрілу британськими лінкорами Генуї та інших італійських міст.

Італійські лінкори, які залишилися у строю, і крейсера боялися навіть атакувати британські конвої, які регулярно перетинали Середземне море від Гібралтару до Александрії та Порт-Саїда.

У такій ситуації відправка італійського флоту на Чорне море стала б катастрофою для Італії і особисто для Беніто Муссоліні. Для цього потрібно було пожертвувати італійською армією в Африці і залишити без захисту італійське узбережжя. Ми вже не говоримо про катастрофічний брак палива для італійського флоту літом 1941 р.

Нарешті, англійці навряд чи не скористалися б шансом знищити італійський флот на шляху до Дарданелл. У Чорному морі у турок не було місць базування для великого флоту, та й порти Стамбулу та Ізміру не мали достатньо якісної ППО.

З іншого боку, турецький уряд смертельно боявся участі країни у війні. У Стамбулі добре пам'ятали уроки Першої світової війни і розуміли, що вступ до війни раз і назавжди позбавить країну контролю над протоками, а то і взагалі покладе кінець існуванню турецької держави. Інше питання, що турки були готові і «невинність зберегти, і капітал придбати», тобто закрити очі на невеликі, на їх думку, порушення нейтралітету. До речі, появи італійського флоту на Чорному морі не хотіла ... Німеччина. Так, саме Німеччина! Справа у тому, що сучасні історики дивляться на події 1941 р. крізь призму перемоги 1945 р. А тоді і Гітлер, і керівники інших держав (особливо Велика Британія) мислили зовсім іншими категоріями. На їх думку, укладання загальноєвропейського миру повинно було відбутися якщо не в 1941 р., то, принаймні, у 1942 р. Причому Гітлер вже у червні 1941 р. серйозно був стурбований, як обмежити загарбницькі плани Муссоліні. З цих причин німці не дали Італії окупаційної зони у Франції і категорично відмовилися передати їй хоча б частину французького середземноморського флоту.

Дуже кілька разів починав з фюрером розмову про Крим і кожного разу діставав різку відмову. Гітлера доводила до сказу сама думка, що хтось може зазіхнути на «зону відпочинку арійців». 24 червня 1941 р. фюрер кричав генералам під час наради: «Я ніколи не пущу до Криму італійців!» [14, с.51]. Увечері начальник генштабу генерал Гальдер заніс його слова у щоденник.

Таким чином, комплекс уявлень про майбутню війну, який сформувався до червня 1941 р. (особливо, стосовно майбутніх військових дій проти італійського королівського флоту), не відповідав повною мірою реаліям, які почалися 22 червня 1941-го, і це, мабуть, слід визнати однією з основних причин невдач Червоної армії у 1941-1942 роках.

Спробуємо підвести загальні підсумки статті. У кінці 1930-х та початку 1940-х рр. радянським керівництвом робилися неодноразові спроби спрогнозувати, хоча б у загальних рисах, характер прийдешньої війни. Як наслідок, ми можемо говорити про існування цілісного образу майбутньої війни, який характеризує її з соціально-політичної, стратегічної і військово-технічної точок зору. Центральну його частину складала радянська військова доктрина, яка у міжвійськовий період так і не була оформлена у вигляді спеціального документу й існувала просто як система прийнятих у державі офіційних поглядів, що визначали напрям і зміст радянського військового будівництва і військового планування. Образ майбутньої війни, який сформувався в середині 1930-х рр., продовжував розвиватися і уточнюватися аж до 1941 р. Певний вплив на цей процес мали подальший розвиток озброєнь, вивчення досвіду Першої світової війни, а також локальних війн і військових конфліктів 1920 – 30-х рр.,

досягнення військово-теоретичної думки. У другій половині 1930-х рр., коли на тлі подальшого зростання міжнародної напруженості з'явилася безпосередня загроза великої війни від кількох супротивників (Німеччини, Японії, Фінляндії, Румунії, Угорщини і, можливо, Італії), стало можливим додаткове уточнення радянських військово-доктринальних поглядів стосовно конкретної ситуації. Роль сполучної ланки між загальними уявленнями про майбутню війну і практичними заходами щодо підготовки до неї грали оцінки поточного стану збройних сил, а також стратегічні плани. Останні можна розглядати як своєрідний конкретизований образ майбутньої війни.

Проведене поверхове дослідження показує, що розуміння подієвої історії неможливе без спеціального вивчення тих уявлень, на основі яких ухвалювалися конкретні рішення в конкретних ситуаціях. Мабуть, такі проблеми, як прогнозування радянськими лідерами майбутніх історичних процесів, так само як і розуміння ними ролі збройних сил в цих процесах, визначення уявлень про те, які кроки необхідні в поточній ситуації, щоб наблизитися до досягнення поставлених цілей – все це складає окрему тему для вивчення, яка ще чекає своїх дослідників.

Список використаних джерел та літератури:

1. История Великой Отечественной войны Советского Союза, 1941-1945: В 6 т. – М., 1963. Т.1. – С. 401-402.
2. Ломов Н.А Советская военная доктрина / Николай Андреевич Ломов // Военная мысль. – 1963. – № 1. – С. 14-30.
3. Мельтюхов М.И. Современная историография и полемика вокруг книги В. Суворова «Ледокол» // Советская историография / Под общ. ред. Афанасьева Ю.Н. – М., 1996. – С. 488-521; Он же. Споры вокруг 1941 года: опыт критического осмысления одной дискуссии // Готовил ли Сталин наступательную войну против Гитлера? – М., 1995. – С. 92-109.
4. Безыменский Л.А. Гитлер и Сталин перед схваткой / Лев Александрович Безыменский. – М., 2001. – 510 с.
5. Великая Отечественная война, 1941-1945: Военно-исторические очерки. М., 1998. Кн. 1: Суровые испытания. 544 с.; Мировые войны XX века: В 4 кн. М., 2002. Кн.3: Вторая мировая война: Ист. очерк. – 597 с.
6. Киселев В.Н. Упрямые факты начала войны / В.Н. Киселев. // Готовил ли Сталин наступательную войну против Гитлера? – М., 1995. – С. 77-81.
7. Арцыбашев Валерий Александрович. Начальный период войны в представлениях командного состава РККА в 1921-1941 гг. : Дис. ... канд. ист. наук : 07.00.02. – Москва, 2004. – 274 с.

8. Кулешова Н.Ю. Военно-доктринальные установки сталинского руководства и репрессии в Красной армии конца 1930-х годов / Н.Ю. Кулешова // Отечественная история. – 2001. – №2. – С. 61-72.
9. Отечественная военная доктрина: (В историческом измерении: от Великого князя Дмитрия Донского до первого российского президента Бориса Ельцина) / Институт военной истории Министерства обороны Российской Федерации. – М., 1996. – 434 с.
10. Италия. Враг поневоле / Автор-сост. А.Б. Широкоград. – М.: Вече, 2010. – 352 с.
11. Архив внешней политики Российской Федерации (далі АВП РФ) АВП РФ.- Ф. 059. -Он. 1. -П. 329. -Д. 2266.
12. Россия. XX век. Документы. 1941 год: В 2 кн. Кн.1 / Сост. Л.Е. Решин и др.; Под ред. В.П.Наумова; Вступ. ст. акад. А.Н.Яковлева. – М.:Межд. фонд "Демократия", 1998. – 832 с.
13. КОВО – Київський особливий військовий округ.
14. Гальдер Ф. Военный дневник. Ежедневные записи начальника Генерального штаба Сухопутных войск 1939-1942 гг. – Военное издательство Министерства обороны СССР, 1968-1971: Том I. От начала войны с Польшей до конца наступления на Западном фронте (14.8.1939 г. –30.6.1940 г.) / Сокр. пер. с нем. А. Артемова, И. Глаголева и Л. Киселева под ред. и с пред. п-ка В. Дашичева. – М.: Воениздат, 1968. – 512 с.; Том II. От запланированного вторжения в Англию до начала Восточной кампании (1.7.1940-21.6.1941). / Пер.с нем. И. Глаголева и Л. Киселева под ред. и с пред. п-ка Д. Проэктора. – М.: Воениздат, 1969. – 328 с.; Том III. От начала восточной кампании до наступления на Сталинград (22.06.1941 – 24.09.1942) / Пер. с нем. И. Глаголева, коммент. полк. К. Черемухина – М.:Воениздат, 1971. – 589 с. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://militera.lib.ru/db/halder/1941_06.html.

A.I. LADIGA

MILITARY-STRATEGIC PLANS OF THE USSR AT THE BLACK SEASIDE IN 1940-1942 AND THE ITALIAN ROYAL FLEET

In the article there are materials, which are prepared on the basis of new scientific investigation and also on the base of the archives documents. It is devoted to the problems of participation of Italy in the war against the USSR.

Keywords: *military-strategic plans, Italy, USSR, war, fleet.*

А.И. ЛАДЫГА

ВОЕННО-СТРАТЕГИЧЕСКИЕ ПЛАНЫ СССР НА ЧЕРНОМ МОРЕ В 1940-1942 ГГ. И ИТАЛЬЯНСКИЙ КОРОЛЕВСКИЙ ФЛОТ

Статья содержит материалы, подготовленные на основе новых научных разработок, а также архивных источников. Посвящена проблемам участия армий европейских союзников Германии в войне против СССР.

Ключевые слова: *военно-стратегические планы, Италия, СССР, война, флот.*